

Kentleşme Bağlamında Sokak Hayvanlarının Değişen Statüsü

The Changing Status of Stray Animals in the Context of Urbanization

Okşan Tandoğan¹

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye ve gelişmiş ülkelerde sokak hayvanlarının kentleşme bağlamında değişen statüsünün incelenmesidir. Tarihsel süreç içinde bakıldığında insan ve hayvan arasındaki ilişkiyi belirleyen en önemli dönüm noktaları olarak Neolitik devirde bazı hayvan türlerinin evcilleştirilmesi ve sanayi devrimi sonrasında başlayan kentleşme ile modern kentlerin kuruluşu gösterilebilir. Hayvanın evcilleştirilmesi hayvanı insana bağımlı hale getirmiş ve hayvan insan tarafından insan yerleşimlerine sokulmuştur. Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan kentleşme ise, bazı vahşi hayvan türlerinin yok olmasına neden olduğu gibi aynı zamanda sokak hayvanlarının yaşamlarını sürdürebilecekleri alanların yok edilmesine ve hayvanların kentlerden dışlanmasına neden olmuştur. Batı toplumuna bakıldığında 18. yüzyıldan başlayarak özellikle 19. yüzyılda sağlık ve hijyen konusunda tehdit oluşturduğu anlayışı ile sokak hayvanlarının varlığı kentlerden genel olarak öldürülmeleri yoluyla yok edilmiştir. Türk toplumunda ise genel olarak 19. yüzyıla kadar sokak hayvanları kentin bir sakini olarak kabul edilmiştir. Ancak 19. yüzyıla birlikte kentleşmenin, Batı ile temasların artmaya ve geleneksel mahalle dokusunun bozulmaya başlaması ile sokak hayvanları ile kurulan ilişkiler değişmiş, sokak hayvanları kentte fazlalık durumuna gelmiştir. Bu nedenlerle 19. yüzyıldan itibaren 20. yüzyılın sonlarına kadar başta köpekler olmak üzere sokak hayvanlarının öncelikle İstanbul olmak üzere kentlerden silinmesi için öldürülmeleri yoluyla müdahaleler yapılmıştır. Günümüzde de hâlâ sokak hayvanları modern kentlerde tehdit olarak görülmekte bu doğrultuda alenen öldürülmeleri de toplanmakta, kent dışına atılmakta ya da çok sağlıksız koşullarda barınaklara hapsedilmektedirler. Çalışma literatür araştırmasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda konu ile ilgili daha önce yapılmış akademik çalışmalar, basın haberleri, hukuki mevzuat, sokak hayvanlarına yardım amaçlı kuruluşların internet sayfaları ve konu ile ilgili yayınlanmış eserler taranarak incelenmiş, elde edilen veriler doğrultusunda sokak hayvanlarının değişen statüsü kentleşme bağlamında belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sokak Hayvanı, Evcil Hayvan, Evcilleştirme, Kentleşme, Sanayi Devrimi.

ABSTRACT

This study aims to examine the changing status of stray animals in the context of urbanization in Turkey and developed countries. When viewed from a historical perspective, the domestication of some animal species in the Neolithic period and the establishment of modern cities with the urbanization that started after the industrial revolution can be shown as the most critical turning points that determine the relationship between humans and animals. Domestication of the animal made the animals dependent on humans and the animal was introduced into human settlements by man. Urbanization after the industrial revolution caused the extinction of some wild animal species, as well as the destruction of areas where stray animals could live and the exclusion of animals from cities. When we look at Western society, starting from the 18th century, especially in the 19th century, with the understanding that they posed a threat to health and hygiene, the stray animals were killed, and this has led to their destruction from the cities. In Turkish society, stray animals were generally accepted as

¹ **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Süleymanpaşa, Tekirdağ, otandogan@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8656-0727.)

residents of the city until the 19th century. However, in the 19th century, as urbanization and contacts with the West began to increase and the traditional neighbourhood texture began to deteriorate, the relations established with stray animals changed and stray animals became surplus in the city. For these reasons, from the 19th century until the end of the 20th century, interventions were made by killing stray animals, especially dogs, from cities, primarily Istanbul. Today, stray animals are still seen as a threat in modern cities. In this direction, even if they are not killed openly, they are collected, thrown out of the city, or imprisoned in shelters in very unhealthy conditions. The study is based on literature research. In line with the purpose of the study, previous academic studies, press news, legal legislation, internet pages of organizations for helping stray animals, and published works related to the subject were scanned. The data obtained were examined in the context of urbanization and the changing status of stray animals was tried to be determined.

Keywords: Stray Animals, Domestic Animals, Domestication, Urbanization, Industrial Revolution.

GİRİŞ:

Bookchin (1996)'e göre:

“Ekoloji, ekosistem düzeyinde hiyerarşi tanımaz. Hayvanlar kralı olmadığı gibi en alt sınıf karıncalar da yoktur. Bu nosyonlar doğal dünyayla ilişkilerimizin ve toplumsal tutumlarımızın yansımalarıdır. Bir ekosistemdeki bitkisel ve hayvansal çeşitliliğin parçası olarak yaşayan hemen her şey bütünü dengesini ve tamlığını sürdürmede karşılıklı eşit rol oynar.” (Bookchin,1996, s. 63).

Buna karşıt olarak “modern kent kuramı, insan-merkezci (ing. *anthropocentric*) bir bakış açısıyla, şehrin doğaya karşıt olarak kurulmuş ve insanların da kentlerin kurucuları, hâkim unsurları ve baş aktörleri olduğu anlayışını benimsemiştir” (İnal, 2020, s. 214).

İnsan-merkezci anlayışa göre insan dışındaki diğer yaşam biçimleri dâhil olmak üzere evrendeki her şey insan varlığına hizmet eden bir araçtır ve de yalnızca araç oldukları ölçüde değerlidir (Callicott, 1984). Buna bağlı olarak modern kent, öncesinde kurulan diğer insan yerleşimlerinden farklı olarak tamamen sadece “bir türün, homo sapiens'in, ihtiyaç ve arzularına cevap verecek şekilde düzenlenmiş” alanlardır (Alkan, 2016, s. 613). Günümüzde yaşanan çevresel ve hukuksal sorunların temelinde de bu insan-merkezci anlayış yatmaktadır (Özdemir, 1998). İncelendiğinde insan ve hayvanlar arasındaki ilişkilerin temelinde de bu insan-merkezci yaklaşımın yattığı görülmektedir.

Yaklaşık bir milyon yıl önce yeryüzünde ortaya çıkmış olan insan, başlangıçta avcılık, balıkçılık ve toplayıcılığa dayanan bir hayat tarzı sürdürmüştü, ardından “yaklaşık olarak M.Ö. 10000 civarında”, bazı bitkiler ve ardından belirli ihtiyaçlarını karşılamak için bazı hayvan türlerinin evcilleştirilerek yerleşik hayat tarzına geçmiştir (Baskıcı, 1998, s. 73). Başlangıçta insanların hayvanlarla yalnızca korunma ve beslenme üzerine kurguladığı ilişki biçimi, insanın göçebe hayat biçiminden yerleşik hayat biçimine geçmesi ve bazı hayvan türlerini evcilleştirmesi ile “yerini ekonomik birlikteliğe ve faydacı bir yaklaşıma bırakmıştır” (Akalın, M. 2019, s. 59).

Hayvanlar için evcilleştirmenin ilk olarak köpeklerle başladığı düşünülmektedir (Galibert ve diğ., 2011). Ardından sırasıyla koyun, keçi, ren geyiği, sığır; yük taşıma ve ulaşım aracı olarak kullanmak için eşek, deve, atın evcilleştirildiği düşünülmektedir. Köpek düşmana karşı uyarı yapması ya da av sırasında yardım amaçlı olarak evcilleştirilmiştir (Isaac, 1970; Bakıcı, 1998). Kediler ise Neolitik Dönem'de insanlar yerleşik hayata geçip, yerleşimler inşa ettikten sonra (Driscoll ve diğ, 2009) muhtemelen depolanmış yiyecek veya atık yığınlarından yararlanan kemirgenler tarafından insan yerleşimlerine çekilmiş (Jones ve diğ, 2013), sonrasında kemirgenleri avlamak, haşere kontrolü (Faure ve Kitchener, 2009) ve zehirli yılanları etkisiz hale getirmek için yaklaşık olarak MÖ 12.000'de Mezopotamya'da evcilleştirilmiştir (Rule, 2019). Böylelikle kediler kemirgen popülasyonunun büyümesini sınırlandırmış, tahıl kaybını ve kemirgenlerden yayılan zoonotik hastalıkları yayılmasını azaltmışlardır. Bunun dışında kedi türlerinin evcil hayvan veya refakatçi olarak da evcilleştirildiği de düşünülmektedir (Faure ve Kitchener, 2009).

Ancak bitki ve hayvanların evcilleştirilmesi ile bitki ve hayvanlar var olabilmek için insana bağımlı hale gelmiş ve doğal koşullar altında yaşamlarını sürdürebilme yeteneklerini kaybetmişlerdir (Bakıcı, 1998). Evcilleştirilmelerinden önce yalnızca besin olarak görülen hayvan evcilleştirme ile artık insanın sahip olduğu bir mala indirgenmiş, (Russell, 2012) böylelikle “hayvanların bireysellikleri zedelenmiş” ve bu durum ve hayvanları insandan daha “aşağı statüye mahkûm etmiştir” (Zengin, 2017, s. 157).

“Günümüzde de hayvanlara yüklenen anlamlar, insan odaklı bir yaklaşımla yapılan tanımlamalar, ona karşı tutumun ve bakış açısının yönünün belirlenmesinde etkili olmaktadır” (Akalin, M. 2019, s. 59). Kedi ve köpek gibi evcil hayvanlarla evde kurulan ilişkiler ise 17. yüzyılın sonlarında zengin kesimin tercih ettiği bir ilişki biçimi olarak başlamıştır. Günümüzde de devam eden bu ilişki biçimi maddi bir çıkar gözetmeksizin olsa da bu sefer insanın bir takım toplumsal ve duygusal ihtiyaçlarının hayvanlar tarafından karşılanması için (Serpell ve Paul, 1994) yani yine hayvanlardan fayda sağlama bağlamında kurulmaktadır.

Hayvan ve insan arasındaki ilişki biçimini belirleyen başka bir unsur dünyanın hızla kentleşmesidir. Hayvanın evcilleştirilmesinden bu yana kentleşme ile insanoğlu “bilim ve teknoloji adını vererek yarattığı, yıkan yok eden bu süreçte hem kendinin hem de bu gidişatta hiçbir dâhili bulunmayan canlıların hayatını tehdit etmeye” başlamıştır (Yalçın, 2020, s. 7). Artan nüfus ve buna bağlı olarak kentleşme, kentsel alanlarda habitatı doğrudan değiştirerek biyo-çeşitliliğinin kaybolmasına, birçok hayvan ve bitki türünün azalmasına neden olan en önemli faktörlerden birisidir (Czech ve diğ., 2000; McKinney, 2002; McKinney, 2008). Başta devam eden nüfus artışı ve buna bağlı olarak aşırı tüketimin neden olduğu “habitat tahribatı”, “aşırı avlanma”, “kirlilik”, “iklim değişikliği” gibi nedenlerle 1970’den beri yeryüzündeki hayvanların %50’sinin yok olduğu tahmin edilmektedir (Carrington, 2017). Uygarlığın başlangıcından günümüze dek ise insanoğlu hayvanların %83’ünün yok olmasına neden olmuştur (Alkan, 2020).

Birleşmiş Milletler’in 2019 yılında yayınladığı rapora göre dünya nüfusunun yarısından fazlası (4,2 milyar kişi) kentsel alanlarda yaşamaktadır. 2041 yılında ise bu rakamın 6 milyar kişiye çıkacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019). Dünyanın karasal yüzeyinin %5’inden daha az alanı kapsadığı halde birçok türün yok olmasına neden olan bu kentsel çevre “devasa ekolojik kargaşanın ifadesi” olarak “kendisinin ve baskın türlerin faaliyetlerinin yıkıcı etkilerini sınırlarının ötesine yaymakta ve kendi içindeki bu yıkıcı eğilimleri derinleştirmektedir” (Alkan, 2016, s. 627).

Kentleşme vahşi hayvanlar dışında kentlerde yaşayan kedi, köpek gibi bir zamanlar insanlar tarafından evcilleştirilmiş ve kendine bağımlı kılarak kentlere sokulmuş olan sokak hayvanlarını da tehdit etmektedir (Yalçın, 2020). Kentleşmenin beraberinde getirdiği artan nüfus ve buna bağlı olarak aşırı betonlaşma sokak hayvanlarının yaşam alanlarını daraltırken (Özentürk, 2020), aynı sebeplerle artan trafik hacmi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak artan trafik hızı da hayvanların yaşamlarını tehdit etmektedir. Amerika’da yapılan bir çalışmaya göre 1993 yılında motorlu taşıtlar tarafından öldüren hayvanların %82’sinin memeli hayvanlar oluşturmaktadır. Motorlu taşıtlar tarafından yollarda öldürülen bu hayvanların 26 milyonu kedi, 6 milyonu köpektir (Roadkill, 2007). Kentleşme sürecinin kentsel yapıda meydana getirdiği ekonomik, toplumsal, kültürel, teknolojik ve siyasal değişimler ile değişen kent yönetim biçimi ise sokak hayvanlarına bakış açısını farklılaştırarak onları kentlerde istenmeyen fazlalıklar durumuna getirmiştir.

Sokak hayvanları “evcil kültüre bir şekilde dâhil edildiği halde, kişi, kişiler ya da kurumlarca sahiplendirilmemiş, birebir sahibi ya da sorumlusu olmayan” hayvanlar olarak kabul edilmektedir (Yalçın, 2020, s. 8).

Bu çalışmanın ana amacı Türkiye’de ve gelişmiş ülkelerde sokak hayvanlarının 19. yüzyıldan itibaren kentleşmeye bağlı olarak değişen statüsünün irdelenmesidir.

Kentleşme; “ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlenmeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi süreci” (Keleş, 1998, s. 80) olarak tanımlanmaktadır. Kentleşme “dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatan” bir kavram olsa da kentleşmenin yalnızca “bir nüfus hareketi olarak” algılanması hatalıdır (Keleş, 2002, s. 21-22). Kentleşme bu demografik niteliğinin yanı sıra ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal ve teknolojik boyutları da içeren çok kapsamlı bir olgudur (Kaypak, 2014). Kentleşme, “nüfus birikimini”nden ziyade sosyal bir süreç olarak, “yeni bir fiziksel ve sosyal yapılaşmayı, karmaşık bir ilişkiler ağını, iş dallarının farklılaşmasını ve birlikten bireyselliğe geçilen, kendine özgü bir kültürel sistemin meydana gelmesini ifade” etmektedir (Yahyagil, 1998). Sosyolojik anlamda ise kentleşme “kente özgü yaşam tarzının hâkim” olması süreci olarak da ifade edilebilir (Şahin, 2013, s.8). Bu bağlamda bu çalışmada kentleşme ve sokak hayvanlarının değişen statüsü incelenirken yalnızca kentlerin nüfus ya da alansal olarak büyümesi değil kentleşmeyle birlikte toplum yapısında meydana gelen sosyal, kültürel ve siyasal değişimlerle birlikte modern kentlerde sokak hayvanlarına bakış açısının değişiminin incelenmesi kastedilmektedir.

Çalışmanın diğer amacı ise 19. yüzyılda modern kentlerin kurulmasının başlanması ile kentlerde istenmeyen varlıklar olarak görülmeye başlanan sokak hayvanları ile ilgili olarak gelişmiş ülkeler ve Türk toplumunda yapılan girişimlerin incelenmesidir.

Çalışma literatür araştırmasına dayanmaktadır. Literatür taranırken sokak hayvanları, evcilleştirme, kentleşme ve sanayi devrimi anahtar sözcükleri Goggle Scholar, Google, Core, ScienceOpen, Social Science Research Network, Directory of Open Access Journals (DOAJ) web veri tabanlarında araştırılmıştır. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde sokak hayvanlarının değişen statüsü ile kentleşme arasında direk olarak bağlantı kuran çalışmalara rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı doğrultusunda veri tabanlarında konu ile ilgili daha önce yapılmış akademik çalışmalar, basın haberleri, hukuki mevzuat, sokak hayvanlarına yardım amaçlı kuruluşların internet sayfaları ve ilgili yayınlanmış eserler taranarak incelenmiş, elde edilen veriler kentleşme bağlamında irdelenerek sokak hayvanlarının değişen statüsü geleneksel derleme yöntemi ile belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Kentleşme ve Sokak Hayvanları

19. yüzyılın başında Sanayi Devrimi ile insan birbiri ile yakından ilişkili olan sanayileşme, kentleşme ve modernleşme ile karşılaşmıştır (Alkan, 2016). Kentleşmenin ortaya çıkmasında dönüm noktası olan Sanayi Devrimi ile kırsal nüfus azalmaya başlamış, kentsel yaşam ön plana çıkmış (Yılmaz ve Çiftçi, 2011) ve sonrasında günümüzdeki modern kentler ortaya çıkmıştır (Çan, 2010).

Günümüzde dünya nüfusunun yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır (United Nations, 2019). Sanayi devrimi ile kentlerin büyüklüğü ve sayısı artmaya başlasa da kentsel alanlarda yaşayan nüfusun günümüzdeki boyutlarına ulaşması ise “nispeten yakın zamanda gerçekleşmiştir” (Palmer, 2003, s. 66).

Kentleşme tarihi incelendiğinde yirminci yüzyılın ortalarına kadar, kentleşme oranlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Örneğin sanayi devrimi öncesi ekonominin büyük ölçüde tarıma dayalı olduğu 1700’li ve 1800’lü yıllarda kentsel nüfusun dünya nüfusunun %10’undan daha az olduğu bilinmektedir (Berry, 1990; Güler, 2021). 1900’e kadar dünyada nüfusu 500.000’i aşan ancak 43 şehir varken, 1950’den beri büyük şehirlerin sayısı çok hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır (Berry, 1990). Buna bağlı olarak dünya nüfusu 1950’den bu yana hızlı bir kentleşme sürecinden geçmektedir. 1950’de dünya nüfusunun %70’i kırsal yerleşimlerde yaşarken, 2007 yılına gelindiğinde dünya tarihinde ilk kez kentsel nüfus kırsal nüfusu aşmıştır. Bu tarihten beri dünya kentlerinde yaşayanların sayısı kırsal nüfustan daha hızlı artmaya devam etmektedir. 2030 yılında dünya nüfusunun %60’ı,

2050'li yıllara geldiğimizde dünya nüfusunun %68'inin kentsel alanlarda yaşıyor olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2019). Buna karşın kentler dünyanın karasal alanının %3 ünü kaplamaktadır. Başka bir ifade ile günümüzde "insanlar coğrafi olarak yığılarak, mekânsal olarak yoğunlaşarak" yaşamaktadır (Alkan, 2020, s. 20).

Ancak kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan kentlerdeki hızlı nüfus artışı ve bu mekânsal yoğunlaşma çevreyle doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan birçok sorunun kaynağıdır (Kurt, 2004). Kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlardan biri doğal ekosistemin bozulması ve değişimidir (Czech ve diğ. 2000; Miller ve Hobbs, 2002). Kentleşmeyle birlikte yaşanabilir alanların kaybı ve kalan habitatın kirlilik, trafik ve diğer insan müdahaleleri nedeniyle bozulması memeliler, sürüngenler, amfibiler, omurgasızlar ve bitkilerin tür zenginliğini azaltmaktadır (McKinney 2002; Marchesini, 2016).

Kentsel alanlardaki hızlı nüfus artışına paralel olarak artan kentsel alan ihtiyacı ile kent içindeki yapılaşmamış alanların gittikçe azalması da kentleşmenin ortaya çıkardığı sonuçlarından birisidir. Bu durum günümüzde hayvanların yerinden edilmesinin ve dışlanması önemli bir nedeni haline gelmiştir (Kaw, t.y.). Artan nüfusa yönelik kentsel alanda çeşitli fonksiyonlar için yapılaşan araziler daha öncesinde ortadan kaldırılan ya da yerinden edilen vahşi hayvanların yaşam alanı olduğundan kentsel alanların genişlemesi hayvan popülasyonlarını derinden etkilemektedir (Palmer, 2003).

Kentleşme habitatı doğrudan değiştirerek biyo-çeşitliliğinin kaybolmasına neden olurken (Czech ve diğ., 2000; McKinney, 2008), sokak hayvanlarının yaşam alanlarını yok ederek yaşamlarını tehdit etmekte ya da onları yapay çevre içerisinde yaşamaya mahkûm etmektedir (Akyüz, 2021; Yalçın, 2020). Bir yanda yok edilen doğal alanlar bir yanda neredeyse her metrekaresi yapılaşan ve buna çözüm olarak yapay olarak oluşturulan kent içindeki parklar, bu yapay kültürün tutsağı olan insanları rahatsız etmezken (Marchesini, 2016), kentleşme ile paralel kentin yapısında meydana gelen sosyal, kültürel, teknolojik ve siyasi değişimler ile başta kedi ve köpek olmak üzere sokak hayvanları kentlerde ne yazık ki "insanları rahatsız eden fazlalık durumuna" düşmüşlerdir (Yalçın, 2020, s.8).

Hâlbuki kent "ilk dönemde sanayileşmenin kendisi gibi hayvan emeği ile" kurulmuştur (Karababa 2020, s. 267). "Kentteki hayvanın yararsız, tehlikeli, kutsal veya süs olmadığı" bu dönemde kent yollarının sınırları bile hayvanların, örneğin atların sürdüğü arabaların boyutları tarafından belirlenmiştir (Atauz, 2002). 19. ve 20. yüzyılda sanayileşen ve kentleşen Batı ülkelerinde kentlerin hızla büyümesi ve gelişmesi tarım hayvanlarına dayanmaktadır. Örneğin bu dönemde atlar, ürünlerin ve insanların taşınmasında ve modern kentlerin inşasında kullanılmıştır (Atkins, 2012). Karababa (2020)'e göre insanoğlu günümüzde hala bu emeğin kalıntıları üzerinde yaşamakta ve bu emekle yaratılan alanları güvenli kabul etmektedir. Benzer şekilde örneğin Avustralya'da da modern kentlerin inşasında develerden yararlanılmıştır (Owens ve Wolch, 2017).

Ancak evcilleştirilmiş hayvanlar, özellikle kentleşmenin başladığı 19. yüzyıldan başlayarak birçok ülkede toplumsal sağlık ve hijyen konusunda tehdit oluşturduğu düşünülerek istenmeyen fazlalıklar durumuna gelmiş, bu doğrultuda kentlerde birtakım önlemler alınmaya başlanmıştır (Özmen, 2020). Örneğin 19. yüzyılda Londra'da birçok modern kentte de olduğu gibi "toplumsal sağlık ve hijyen konusu" önem kazanmış, bu doğrultuda kent içindeki hayvanların insan sağlığını tehdit oluşturduğu ve modern bir kentte hayvanın olmaması düşüncesi ile hayvanların şehrin dışına taşınmaları kararı alınmıştır. Ayrıca bir yasa ile aynı gerekçeler ile konut içinde ve çevresinde inek, domuz ve diğer hayvanların bakılması yasaklanmıştır (Atkins, 2012, s. 29). Fransa, Paris'te aynı dönemde evcil hayvanlar kirliliğe yol açtıkları, kuduz başta olmak üzere salgın hastalıkları yaydıkları ve kentsel düzensizliğin failleri olduğu gerekçesi ile tartışılır hale gelmiş (Pearson, 2017; Özmen, 2020), başıboş köpeklerin kent içinde hareketlerinin kısıtlanması için yetkililer tarafından birtakım düzenlemeler

yapılmıştır. Örneğin 18. yüzyılın sonunda 1792 yılında hükümet kent polisinin akşam 22.00'dan sonra sokakta bulunan herhangi bir köpeği öldürmesi gerektiğine karar vermiştir (Pearson, 2017).

Berger'e göre (2009) 19. yüzyıl öncesinde insan ve çevresiyle arasındaki ilişki biçiminin merkezinde insan ve hayvanlar birlikte yer alırken, 19. yüzyıla birlikte Batı'da tarımın makineleşmesinin de katkısıyla hayvana bağımlılık azalmış bunun sonucunda hayvanlar bu ilişki biçiminden çıkmaya başlamıştır.

Günümüzde Batı'da özellikle merkez Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da sokakta kedi, köpek gibi sokak hayvanları bulunmamaktadır. Bu ülkelerde 18. yüzyıl ve 19 yüzyıllarda sistematik operasyonlarla sokak hayvanlarının varlığı genel olarak bu canlıların öldürülmesi yoluyla sokaklardan silinmiş (Önen, 2020) sonrasında da genel olarak sokaklarda sokak hayvanlarının olmaması için kapatma ve öldürme yöntemleri uygulanmaya devam etmiştir.

1990 yılı öncesinde Dünya Sağlık Örgütü de (ing. World Health Organization, WHO) özellikle köpek nüfusunun azaltılması için kapatma ve öldürme yöntemlerini önermiştir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda köpek nüfusunun azaltılmasında bu yöntemlerin başarısız olduğunun anlaşılması ve sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan protestolar nedeniyle bu yöntemden vazgeçilmiştir (Leney ve Remfry 2000; Özdoğan ve Bilgin, 2021). Bunun üzerine 1990'da WHO ve WSPA iş birliği ile sahipsiz ve kamusal alanlardaki köpeklerin nüfuslarının kontrol altında tutulması için yakala-aşıla-kısırlaştır aldığı yere bırak (ing: catch, neuter, release, CNR) uygulamasını öneren Köpek Nüfus Yönetimi (ing: Dog Population Management, DPM) geliştirilmiştir (Özdoğan ve Bilgin, 2021).

Ancak günümüzde genel olarak bu ülkelerdeki kentlerde sokak hayvanlarının varlıkları bir tehdit olarak algılanmakta ve istenmemektedir. Buna bağlı olarak kentlerde bulunan başıboş gezen, istenmeyen köpek ve kediler genellikle hayvan barınaklarına götürülmekte bazı ülkelerde ise barınaklara götürülen hayvanların yaşamlarına belli bir süre sonra ötenazi işlemleri ile son verilebilmektedir (Voslárvá ve Passantino, 2012). Örnek:

2. Gelişmiş Ülkelerde Sokak Hayvanlarına Yönelik Uygulamalar

Avrupa'da ise hayvan hakları konusunda uluslararası düzeydeki en önemli metin, Hayvan Hakları Evrensel Beyanname'si'dir. Beyanname 1978 yılında Paris'teki UNESCO Merkezi'nde ilan edilmiş, 1989 yılında Hayvan Hakları Birliği tarafından tekrar düzenlenerek 1990 yılında UNESCO Genel Direktörü'ne sunulmuş ve aynı yıl halka açıklanmıştır. Toplam 14 maddeden oluşan beyanname tüm hayvanların eşit olduğunun ve var olma hakkına sahip olduğunun altını çizmektedir (ESDAW-EU, 1978; Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

Avrupa'da evcil hayvanlara yönelik "tek uluslararası anlaşma", Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış olan Evcil Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesidir (ing: European Convention for the Protection of Pets- ETS No. 125) (Voslárvá ve Passantino, 2012, s. 98). Sözleşme, evcil hayvan sahipliğine yönelik olarak ortak bir standart oluşturmayı amaçlamaktadır. Evcil hayvanlara yönelik çeşitli hükümlerin yer aldığı sözleşmede sokak hayvanlarının kentlerde sayısının azaltılmasına ilişkin hükümler de yer almaktadır (Council of Europe, 1987; Voslárvá and Passantino, 2012).

Sözleşmenin birinci maddesinde sokak hayvanı, "evi olmayan veya sahibinin veya bakıcısının evinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahibinin veya bakıcının kontrolü veya doğrudan denetimi altında olmayan evcil hayvan" olarak tanımlanmıştır (Council of Europe, 1987, s. 2). Sözleşmenin 12. maddesinde ise taraf devletlerin "sokak hayvanlarının sayısının kendisine bir sorun teşkil ettiğini düşündüğünde, sayılarını önlenebilir acı, ıstırap veya sıkıntıya neden olmayacak şekilde azaltmak için gerekli yasal ve/veya idari önlemleri" "hayvana uygun minimum fiziksel ve zihinsel ıstırapla"

alabileceği belirtilmektedir (Council of Europe, 1987, s. 5). Sözleşme incelendiğinde sokak hayvanlarına yönelik olarak kesin hükümlerin yer almadığı, önlemler konusunda çözümün taraf devletlere bırakıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda Avrupa'da her ülke sokak hayvanlarına yönelik olarak kendi koşullarına uygun önlemler almaktadır (Dodurka, 2007).

Avrupa'da yaklaşık 120 milyon sokak hayvanı bulunduğu tahmin edilmektedir (ESDAW-EU, t.y.). Terk edilmiş veya evsiz evcil hayvanların sayısı üzerinde herhangi bir kontrol veya istatistik bulunmadığından net olarak sayıları tespit edilemese de sokak hayvanlarının özellikle Avrupa'nın doğu ve güney bölgelerinde yoğun olduğu bilinmektedir. Örneğin Türkiye'de 2 milyon köpeğin, Ukrayna'da 1 milyon köpeğin, İspanya'da 800 bin köpeğin, İtalya'da 800.000 kedi ile 600.000 köpeğin, Yunanistan'da 500.000 köpeğin, Belarus'ta 500.000 köpeğin, Bulgaristan'da 300 000 köpeğin, Romanya'da 2 milyon köpek ile 50 000 at/eşeğin, Rusya'da 4 milyon köpeğin, Avrupa Birliği ülkelerinde ise toplam olarak yaklaşık 100.000.000 kedi ve köpeğin sahihsiz olarak sokaklarda yaşadığı tahmin edilmektedir. (ESDAW t.y.).

Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Hollanda, Çek Cumhuriyeti, İngiltere ve İsveç gibi birçok Avrupa ülkesinde sahihsiz hayvanların toplanması ve bakımından yerel yönetimler sorumludur (AA, 2021; Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011; Voslárva ve Passantino, 2012). Bu ülkelerde genel olarak sokak hayvanları barınaklara yerleştirilmektedir. Ancak genel olarak sahiplenilmeyen kedi köpek gibi sokak hayvanlarının ötenazi işlemi ile hayatlarına son verilmesi gelişmiş ülkelerde bir nüfus kontrol yöntemi olarak da kullanılabilir (Rand ve diğ. 2018). Örneğin Fransa ve İngiltere'de barınaklara yerleştirilemeyen köpeklerin hayatlarına ötenazi işlemi ile son verilebilmektedir (Tasker, 2007; Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

Bu Avrupa ülkelerinden Çek Cumhuriyeti 1998'de Evcil Hayvanların Korunmasına İlişkin Sözleşme'yi imzalamıştır. Ülkede hayvanlara zulüm yasaktır ve hayvana karşı zulüm hayvanın terk edilmesini de içermektedir. Sokak hayvanları ve terk edilmiş hayvanların sayılarının kontrolü amacıyla belediye, kişilerin evcil hayvanlarına yönelik sorumlu davranışlarını teşvik etmek için eğitim vb. faaliyetleri düzenlemek; sokak hayvanı veya terk edilmiş bir hayvanın bakımını üstlenen kişilere mali veya diğer yardımları sağlamak; başıboş veya terk edilmiş hayvanların yakalanması için profesyonel olarak yetkin kişiler istihdam etmek; kısırlaştırmalarını destekleyerek sokak hayvanlarının popülasyonunun kontrolünü yapmakla yükümlüdür. Belirtilen hükümlerden herhangi birinin veya hangilerinin bölgede uygulanacağına karar vermek tamamen belediyenin sorumluluğundadır. "Pratikte" Çek barınaklarında hiçbir sağlıklı hayvan yok edilmemekte, tüm sokak hayvanları yaşatılmaktadır. Sokak hayvanlarının ötenazisine ilişkin "tek yasal gerekçe, zayıflık, ölümcül hastalık, ciddi yaralanma, genetik veya konjenital kusur, hayvanın genel olarak tükenmesi veya hayvanın hayatta kalmasının hayvan için kalıcı acı çekmesine neden olacağı" durumlardır (Voslárva ve Passantino, 2012, s. 100).

İtalya'da da 1991 yılına kadar sokak hayvanlarının yakalandıktan üç gün sonra öldürülmesi yoluyla sokak hayvanları sorunu çözülmeye çalışılırken, 1991 yılında yürürlüğe konulan yasa ile bu politikaya son verilmiştir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011; Talamonti ve diğ., 2018). Bu yasanın yürürlüğe girmesine kadar İtalya'da yakalanan köpeklerin %80'ine ötenazi uygulandığı bilinmektedir (Levi ve Colombo, 1991). Yürürlükteki bu yasa ile sokak köpekleri ancak ciddi veya tedavi edilemez şekilde hasta olduklarında veya tehlikeli oldukları kanıtlandığında ötenazi yapılabilir (Passantino ve diğ, 2006). 1991 yılından sonra sokak hayvanlarının sayısının kontrol altına alınması için kısırlaştırma yaygın olarak kullanılsa da ülkedeki barınakların fiziki koşullarının yetersizliği ve yeterince denetlenmemesi nedeni ile sokak hayvanları, ülkede önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

Fransa evcil hayvanları terk etmede Avrupa'da birinci sırada gelmektedir. Fransa'da her yıl 100.000 ile 200.000 evcil hayvan sokağa terk edilmektedir. Bu olayların %60'ı yaz aylarında meydana gelmektedir (Bockman, 2020). Fransa'da, sokakta başıboş bulunan veya terk edilen sokak hayvanları sadece geçici bir süre için barınaklarda tutulmakta, sahibi bulunmadığı ya da yeniden sahiplendirilmediği takdirde bu hayvanların yaşamlarına ötenazi işlemi ile son verilebilmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

İngiltere'de sokakta bulunan ya da terk edilen hayvanlar yedi gün boyunca yerel otoriteler tarafından barınaklarda tutulmakta, yeniden sahiplendirilemeyen hayvanlar hayvan refahı kuruluşlarına gönderilmekte ya da yaşamlarına ötenazi işlemi ile son verilebilmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011). "İngiltere'de sahipleri tarafından aranmayan başıboş hayvanları kısa bir süre bekletip öldüren barınaklar ile bu uygulamaya karşı çıkıp yaşatan barınaklar" olsa da 2003 yılında yapılan bir araştırmaya göre, öldürülen sahipsiz köpeklerin sayısı yılda 100.000'i bulmaktadır (Dodurka, 2007). Ülkede barınaklarda yaklaşık her gün 21 köpeğe ötenazi uygulanmaktadır (Petauk, t.y.).

Hollanda ise sokaklarında köpek olmayan ilk ülke olarak kabul edilmektedir (Świątnicka, 2019). Ülke 1800'lere dayanan ve 1960'lardan itibaren uyguladığı politikalar ve kısırlaştırmanın yaygınlaşması ile sokak hayvanları ve sahipsiz köpeklerin sayısını azaltmada dünyada öne çıkan ülkelerden biri haline gelmiştir (AA, 2021). Literatüre göre günümüzde Hollanda'da neredeyse hiç sokak köpeği yoktur ve bunu hayvanları öldürmeden, devlet tarafından finanse edilen bir sterilizasyon programı olan CNVR programı (ing. Collect, Neuter, Vaccinate, and Return) (Topla, Kısırlaştır, Aşı Yap ve Geri Dön) aracılığıyla başarmışlardır (Świątnicka, 2019; Sawbridge, 2020). CNVR programı sokak hayvanlarının toplandığı, sterilize edildiği, aşılandığı ve geldikleri yere geri götürüldüğü anlamına gelmektedir (Sternheim, 2012).

19. yüzyılın başlarında köpek sahibi olmak ülkede bir statü sembolü olarak görüldüğünden köpek sahipliği Hollanda'da önemli ölçüde artmıştır. Bu dönemde zenginlerin yanı sıra yoksul ailelerde de köpek sahipliği yüksektir (Świątnicka, 2019). Seçkinler genellikle spor yapmak ya da statü sembolü olarak evcil hayvan olarak köpek beslerken, yoksullar bekçi olarak ya da çalışması için köpek beslemiştir. Ancak yoksulların sahip olduğu köpekler serbestçe sokakta dolaşabilmekte, belli bir süre sonra sahibi tarafından sokağa terk edilebilmektedir. Bu durum ülkede sokaklarda başıboş sokak hayvanı popülasyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sternheim, 2012). Başıboş köpeklerin sayısını düzenlemek için devlet tarafından bir köpek vergisi düzenlenmesi uygulanmaya başlamıştır. Ancak bu düzenleme ters etki yapmış, üstelik 19 yüzyılda bir kuduz salgını çıkmış, insanlar evcil hayvanlarını terk etmeye başlamışlardır. Bunun üzerine ilk hayvan koruma kurumu Hollanda da 1864'te Lahey'de kurulmuş (Świątnicka, 2019), 1886'da hayvanlara kötü muamele cezalandırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde ülkede köpeklerin hala araba çekmek için yük hayvanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. 1912'de, yük köpeklerinin refahı ve sonrasında bunun ortadan kaldırılması için bir dernek kurulmuş, 1962 yılında ise bu durum ortadan kaldırılmıştır (Sternheim, 2012). Ayrıca 1962'de hayvanları koruma yasası çıkarılmış, 20. yüzyılın sonunda hayvan sahibinin hayvanını istismar etmesinin veya uygun bakımdan mahrum bırakmasının yasak olduğunu belirten ve Hollanda'daki en önemli hayvan yasalarından biri olan hayvanların sağlığı ve refahı yasası (ing. The Animals' Health And Welfare Law) çıkarılmıştır. Hollanda'da Avrupa'nın başka yerlerine göre daha az sokak köpeği olmasının en önemli nedeni ise Hollanda'da vatandaşların refahının yüksek olması bu nedenle hayvanların refahından ziyade vatandaşların refahının öncelikli sorun olmamasıdır (Sternheim, 2012).

Almanya'da "binden fazla hayvan koruma derneği ve barınağı" bulunmakta ancak "hiçbir barınakta hayvan öldürülmemektedir" (Dodurka, 2007). Almanya, sokak hayvanlarının nadir olduğu bir ülkelerden birisidir. Bunun en önemli nedenlerinden biri ülkede evcil hayvan sahiplenmek istenildiğinde devlete bir vergi ödenmesi gerekmesidir. Örneğin ilk köpek için 150 avro, ikincisi için

300 avro vergi ödemek gerekmektedir. Evcil hayvanın sokağa terk edilmesi durumunda ise 25-30 bin avro para cezası veya hatta hapis cezası göze alınmalıdır. Almanya’da sokak hayvanlarının nadir olmasının diğer nedenleri, ülkenin hayvanların korunmasını anayasaya alan ilk ülke olması, ülkede aktif olarak faaliyet gösteren hayvan koruma kuruluşları bulunması, “Hayvan Hakları” gibi ayrı bir hukuk dalının bulunması olarak sıralanmaktadır (SpeakStarter, 2019).

Amerika Birleşik Devletleri’nde sokak hayvanlarıyla ilgili kurallar eyaletten eyalete farklılık göstermektedir (AA, 2021). 2019 yılında ise ülke çapında Hayvanlara Eziyeti ve İşkenceyi Önleme Yasası (ing. Preventing Animal Cruelty and Torture (PACT) Act) yasallaşmıştır. Bu yasa hayvanlara karşı şiddet içeren eylemleri yasaklayan ilk federal yasadır (Robinson ve Clausen, 2021). Ancak ülkede sokakta bulunan sahipsiz kedi ve köpekler sahiplendirilmek üzere barınaklara alınmakta, uzun süre sahiplendirilmedikleri takdirde uyutulabilmektedir. California’da yer alan bir barınağın verilerine göre, 1970-1997 yılları arasında barınağa gelen her üç hayvandan 1’i yuvalandırılırken, diğer 2’si ötenazi ile öldürülmüştür (Güven, 2019). American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA) tahminlerine göre ise Amerika Birleşik Devletleri’nde her yıl 6,3 milyon evcil hayvan barınaklara girmekte ve yaklaşık her yıl 920.000 barınak hayvanına ötenazi yapılmaktadır (ASPCA, 2018).

Buna karşın yukarıda sokak hayvanları ile ilgili politikaları ifade edilen ülkelerde sokak hayvanlarının hakları ile ilgili girişimleri ve çabaları bulunan birçok kuruluş da yer almaktadır. Sokak hayvanlarının öldürülmediği en büyük barınaklardan biri olan Best Friends Animal Society, 1866’da kurulan American Society for the Prevention of Cruelty to Animals (ASPCA), 1957’de kısırlaştırma ve sokak kedi ve köpeklerini korumak için kurulan Friends of Animals gibi Amerika’da bulunan kuruluşlar buna örnek olarak gösterilebilir (Donnelly, 2022). İngiltere’de RSPCA (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals) ve uluslararası bağlamda birçok farklı ülkede sokak köpeği ve kedisinin kısırlaştırılması ve bakımlarının sağlanması için çalışan FOUR PAWS International ve PETA (People for the Ethical Treatment of Animals) da bu kuruluşlardandır.

3. Türk Toplumunda Sokak Hayvanları ve Sokak Hayvanların Tarihsel Süreç İçinde Değişen Statüsü

Türk toplumunda hayvan sevgisi “Orta Asya’dan beri var olan” “Türkler tarafından kurulan bütün devletlerde” korunmuş olan ve “Türk toplum yapısının önemli bir parçası haline gelmiş” bir olgudur (Cansız, 2021, s. 208). Türk toplumu yerleşik hayata geçmeden önce “tabiat şartları ve tabiat canlıları ile giriştiği var olma mücadelesinde büyük fayda gördüğü hayvanlara, zaman içerisinde dini bir kimlik kazandırmış” hatta bazı Türk boyları hayvanlardan türediğine inanmış, özellikle bazı hayvanlara büyük değer vermişlerdir (Doğan, 2001, s. 615).

Yerleşik hayata geçtikten sonra da hayvana verilen değer devam etmiştir. Türk bahçeleri incelendiğinde de hayvana verilen değer bahçenin biçimlenişine dahi yansıdığı görülmektedir. Göçebelikten gelme bir alışkanlık olarak bahçelerde hayvanların barınması için mekânlar oluşturulmuştur (Bilaloğlu, 2004).

İslamiyet’in kabulünden sonra hayvana verilen değer en büyük dayanağı ise İslam dini olmuş, hayvana duyulan değer Osmanlı döneminde de devam etmiştir (Dodurka 2007). Osmanlı Devleti’nde hayvanların beslenmesi ve korunmasına önem verildiği, hayvanların yerleşme dokusunun bir parçası olarak kabul edildiği, hatta güçlü bir vakıf geleneğinin olduğu Osmanlı’da sokak hayvanlarının beslenmeleri için vakıflar kurulduğu bilinmektedir (Sungurbey, 1993; Timur, 2000; Bektaş, 2003; Melikoğlu, 2009). “Osmanlı’daki hayvan sevgisinin ve hayvan haklarının gözetilmesine ilişkin anlayış, düzenlemeler ve hayır müesseseleri kurulmasının temelinde yatan en köklü kaynak” yine İslam Dini’dir (Çolak, 2019). Bu doğrultuda Osmanlı kentlerinde hayvanlar işlevselliklerinin yanında “dini ve kültürel nedenlerle” kentsel ekolojik etiğin bir parçası haline gelmiştir” (Özmen, 2020, s. 71).

Eski Türk evleri yalnızca insanların barındıkları değil kedi, köpek gibi her çeşit hayvanın barındığı yerler olarak birlikte yaşanan mekânlar olarak kullanılmıştır. Kedinin evin içine girmesi olağanken, dini sebeplerden dolayı köpekler evin içine sokulmasa da sokakta beslenmiştir (Aksel, 1959). Türk kültüründe eski inanışlara göre kuşlar kutsal ve uğurlu kabul edildiğinden serçe, güvercin ya da göç edemeyen göçmen kuşlar için barınaklar, evler ve saraylar inşa edilmiştir (Bektaş, 2003; Onur Erman, D. 2009). Osmanlı Dönemindeki kuş evlerinin tarihi 15. yüzyıla kadar gitmektedir. Ancak özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda İstanbul, Bursa ve Edirne’de Osmanlı saraylarında ve camilerinde kuşlar için evler inşa edilmiştir (Onur Erman, 2014). Örneğin Osmanlı Dönemi’nde “dünyanın ilk leylek hastanesi” olan Gurabbahane-i Laklakan “19. yüzyılda” Bursa’da hizmete açılmıştır (Perker ve Akıncıtürk, 2011, s. 34). Aynı zamanda Türkiye’nin ilk hayvan hastanesi olan yapı, başta leylekler olmak üzere göçmen kuşların bakım ve tedavisi için inşa edilmiştir (HAYTAP, 2022).

İstanbul’da sokak hayvanları ile ilişkiler genel olarak köpek ve kedi örneğinde “hem tarihsel hem kültürel olarak evde değil sokakta karşılaşmak şeklinde gelişmiştir” (Önen, 2020). Bu dönemde kent sokaklarında köpeklerin varlığı yanında, bu hayvanlarla kent halkı arasındaki bu ilişkiler özellikle İstanbul’u ziyaret eden Batılı seyyahları çok şaşırtmış, yazılarında bu ilişkileri ve sokak hayvanlarına ilişkin görüşlerini kaleme almışlar (Pinguet, 2008), “sokak köpeklerini İstanbul sosyolojisinin bir parçası” saymışlardır (Timur, 1993, s. 88).

XVI. yüzyılda kaleme alınan ve İspanyolca yazılan bir eserde olumsuz bir bakış açısıyla İstanbul sokaklarında kedi, köpek ve kuşların beslendiği anlatılmaktadır. Bu durum “Orta Çağ ve Erken Modern dönemde Hristiyan Avrupa’nın sokak hayvanlarına ve özellikle kedilere karşı olan olumsuz tavrını yansıması” olarak görülmektedir (Sunar, 2015, s. 217). Birçok Batılı seyyahın yazılarından elde edilen bilgilere göre Osmanlı kentlerinde Müslüman mahallelerindeki köpekler Hristiyan mahallelerindeki köpeklere nazaran daha iyi muamele görmüştür (Shick, 2010).

İstanbul kent tarihinde özellikle köpekler İstanbul’un fethinden Tanzimat’a kadar ki dönem içinde kenti halk ile paylaşmış, kentte “bire mahalle sakini” olarak kabul edilmiş, “içe dönük mahalle hayatında yerleşik nüfusu yabancılara karşı korumuş” (İstanbul Araştırma Enstitüsü, t.y.), geceleri mahallelerde dolaşan yabancıları korkutarak şehrin güvenliğine katkıda bulunmuş (Sümer, 2021, s.2632), düzenli belediye hizmetlerinin verilemediği sokakları çöpten arındırmış (Sümer, 2021; İstanbul Araştırma Enstitüsü, t.y.), yangın gibi olaylarda tehlikeyi haber vermişlerdir (Pinguet, 2008). Kısaca köpeklerin kentte güvenlik, sağlık ve temizlikle ilgili çeşitli toplumsal işlevleri bulunmuştur (Timur, 1993). Bu nedenle Osmanlı halkı köpekleri düzenli olarak beslemiş, kent içinde köpekler için çeşmeler yapılmış, vakıflar kurulmuştur. Batılı seyyahlara göre Osmanlı’da hayvanlar için kurulan bu vakıfların 16. yüzyıla kadar bir geçmişi bulunmaktadır (Pinguet, 2008).

Shick (2010)’e göre Osmanlı sokaklarında sokak hayvanlarının bulunmasının en önemli nedeni halkın besleme, barınak sağlama ve vakıf kurma gibi mekânsal uygulamalarıdır. Işın’a (1995) göre bu durumun en önemli nedeni ise Osmanlı yaşamının 19.Yüzyıla kadar genel olarak sokağa kapalı ve içe dönük olmasından dolayı sokakların sokak hayvanlarına bırakılmış olmasıdır.

19. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin kırdan kente göçle birlikte başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde aşırı nüfus artışı ve buna bağlı olarak kentleşmenin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönem ayrıca başta İstanbul olmak üzere büyük Osmanlı kentlerine Batı ile temasların artmasıyla birlikte yabancı sermayenin girdiği ve buna bağlı olarak kentin yapısının değiştiği, iş hanlarının çoğaldığı, ulaşım ağının geliştiği, fabrika, hastane ve benzeri yapıların sayılarının arttığı bir dönemdir. İstanbul bir “cazibe merkezi” olarak yoğun bir nüfusu barındırmaktadır. İstanbul’da artan nüfusun ve yapılaşmanın denetim altına alınması için devlet tarafından çeşitli girişimlerde bulunulsa da İstanbul’un “plansız ve programsız bir şekilde” büyümesinin kontrol altına alınması mümkün olmamıştır. Bu dönemde ülkeye

birçok yabancı iş adamı, tüccar, devlet adamı ve sokak hayvanları ile halkın arasındaki ilişkileri betimleyen yazılar yazan seyyahlar gelmiştir (Karabulut, 2016, s. 57).

19. yüzyılda devlet tarafından yapılan girişimlerin ve Batı ile temasların artışının altında yatan asıl neden Osmanlı Devleti'nin gerilemesini engellemektir. Bu girişimler sonucunda toplumun sosyal yapısı, "sosyal hayat" ve kent formunda da değişimler görülmeye başlamıştır (Karabulut, 2016, s. 64). 19. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde kent formu "çıkılmaz sokakları, cumbalı ahşap evleri, dar caddeleri ile kendine has bir özellik" taşıırken, 19. yüzyıl'da Tanzimat'la birlikte ortaya yeni bir konut formu olan apartman konut tipi de çıkmış, (Bayram, 2017, s. 231) geleneksel mahalle yapısı değişime uğramıştır (Aydoğdu ve Tuncer, 2018). Bu dönemde İstanbul'da 40.000-50.000 kadar köpek bulunduğu tahmin edilmektedir (Timur, 1993).

Tüm bu değişimlerin yansıması ve Batı'ya benzeme çabası hayvanla olan ilişkileri de değiştirmiştir. Çünkü Batıda sokaktaki hayvan sefaleti temsil etmektedir, çağdaş bir sokakta hayvanın yeri yoktur (Aydın, 2016). 19. yüzyılda yeni şehircilik anlayışı, yeni yönetim biçimi, yaşamın sokağa açılması ve sokağın insanlar tarafından hayvanlardan fethedilmesi ile sokak hayvanları, Batı'da olduğu gibi sokaklarda fazlalık durumuna gelmişlerdir (Melikoğlu, 2009).

Bu dönemde kentin nüfusunun artmasına ek olarak yabancı diplomatlar, seyyahlar, misyoner ve mülteciler gibi değişik sınıflardan insanların İstanbul'a artan sayıda gelmeye başlaması da başta köpekler olmak üzere sokak hayvanlarının rahatsızlık yaratmaya başlamasının bir diğer nedeni olmuştur. Bu nedenle 19. yüzyıldan itibaren sokak hayvanları "İstanbul'un modern bir şehir olmasının önünde engel olarak" görülmeye başlamıştır (Sümer, 2021, s. 2645). O zamana dek kentin bir kullanıcısı olarak kabul edilen köpeklerin kent içindeki rolü, kentleşme süreci sonucunda kendine yeten geleneksel mahalle yapısının bozulması ve İstanbul'un "yüksek düzeyde şehir içi hareketliliğin hüküm sürdüğü bir metropole dönüşmesiyle" değişmiştir (Shick, 2010, s. 25). Daha öncesinde kentte çöpleri temizleme, güvenliğe katkıda bulunma gibi birtakım işlevleri yerine getiren köpeklerin kent içindeki rolleri, modernleşme ile devletin bu görevleri "belediye teşkilatlarına ve devlet görevlilerine tahsis etmesi" ile işlevsizleştirilmiş, bu durum da köpeklerin "kentsel alanlardan izole edilmesine ve uzaklaştırılmasına katkıda bulunmuştur" (Gündoğdu, 2018, s. 558).

Sonuçta Avrupa kentlerine benzemek isteyen Osmanlı'da daha öncesinde sokak hayvanları sokaklarda "özgürce ve sistematik bir müdahale olmaksızın" dolaşabilirken (Gündoğdu, 2018,559), sokak hayvanlarına yönelik bakış açısının değişmesi ile toplumsal değerler giderek hayvanlardan uzaklaşmıştır (Akçaoğlu, 1997; Gündoğdu, 2003; Melikoğlu, 2009). Bunların sonucu olarak kentte sokak hayvanının varlığı "potansiyel bir tehdit ve kentin düzeni için bir risk olarak" kabul edilmiştir (Gündoğdu, 2018, s. 559).

Örneğin 19. yüzyılın başında II. Mahmut döneminde İngiliz bir turist Galata'da gece yarısı bastonuyla köpeklerden korunmak isterken, köpeklerin hücumuna uğraması, kaçarken yüksek bir duvardan düşüp ölmesi diplomatik bir krize dönüşmüştür. İngiliz hükümetinin Osmanlı'ya ultimatome vermesi sonucu Sultan 2. Mahmut'un emri ile sokak köpekleri toplanıp, teknelere konularak Hayırsız Ada'ya bırakılmıştır. Ancak İstanbul halkının itirazları sonucu 2. Mahmut kararını geri almış, köpekler teknelerle geri getirilmiştir (Haytap, t.y.).

Bu köpek sürgünü hareketinden sonraki ikinci büyük sürgün hareketi Sultan Abdülaziz devrinde yaşanmıştır. Köpekler toplanıp, teknelere konularak tekrar Hayırsız Ada'ya sürülmüştür. Bu olaydan kısa bir süre sonra 1865'te İstanbul'un farklı semtlerinde çeşitli yangınlar çıkmıştır. Halkın bu felaketin gerekçesi olarak sokak köpeklerinin toplanmasını göstermesi sonucu köpekler Hayırsız Ada'dan İstanbul'a geri getirilmişlerdir (Timur, 1993).

Ardından gelen 2. Abdülhamit döneminde köpekler İstanbul'da en rahat dönemlerini yaşamış, 2. Abdülhamit kuduzla mücadele kapsamında dünyadaki üçüncü Kuduz Enstitüsü'nü İstanbul'da kurulmasını sağlamıştır (Haytap, t.y.).

Ancak 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı kentlerinin modernleştirilmesi bağlamında tekrar çözüm aranmaya başlanmıştır (Timur, 1993). 1910 yılında İstanbul'un tarihindeki en büyük köpek itlaf kampanyası o dönemki belediye başkanı Suphi Bey'in talimatıyla İttihat ve Terakki hükümeti tarafından düzenlenmiş, on binlerce köpek sistemli bir şekilde yakalanmış Hayırsız Ada'ya götürülmüş, orada ölüme terk edilmiştir (Shick, 2010). Bu köpekler sonrasında Batılı sanayicilerin ilgisini çekmiştir. Bir Fransız sanayicisi bu köpeklerden elde ettiği deri, kemik tozu, gübre malzemesi, yağ gibi unsurları Marsilya'ya ihraç etmiştir. 1911'den sonra İstanbul sokaklarında köpekler yeniden görünmeye başlamış, hatta sayıları hızla yeniden on binleri aşmıştır (Timur, 1993). Bunun üzerine 1912'de İstanbul Belediye Başkanı olarak göreve başlayan Cemil Topuzlu "İstanbul'daki 30 bin sokak köpeğini yavaş yavaş imha" ettirmiştir (Toklucu, 2016). Başta köpekler olmak üzere sokak hayvanlarının bir sorun olarak görülmesi sonra da devam etmiştir (Haytap, t.y.).

Kentleşmeye bağlı olarak kırdan kente göçün yoğun olarak yaşandığı 1950'li yıllarda artan nüfusa bağlı olarak artan gecekondulaşma süreci sokak hayvanlarının sayısının daha da artmasına neden olmuştur. İstanbul'da kedi, köpek sayısının yaklaşık 100 bin olduğu bu dönemde sokak hayvanlarının sayısının artmasının nedeni bu hayvanların İstanbul etrafındaki "kasaba ve köylerden getirilen sürülerin ya da süt taşıyan yüzlerce at arabasının peşine" takılması ve geri dönmeyip İstanbul'da kalması olarak öne sürülmüştür (Toklucu, 2016). 22 Şubat 1956 tarihli bir gazete yazısında İstanbul Temizlik İşleri Müdürlüğü Sokak hayvanlarından bulaşan hastalık ve kuduzla ilgili mücadele kapsamında son yedi yılda 141 713 köpek ve 1639 kedi öldürdüklerini açıklamıştır (Haytap, t.y.).

Özellikle sokakların köpeklerden arındırmak için belediyelerce sokak hayvanlarına yönelik yapılan bu tür müdahaleler 19. yüzyılın ortalarından 1990'lara kadar kesintisiz şekilde sürdürülmüştür. Sokak hayvanları sokak ortasında aleni biçimde zehirlenmiş ya da silahlı aletlerle vurulmuştur (Onay, 2019; Özdoğan, Bilgin, 2021). Ancak bu katliamlar köpek sayısının azalmasında etkili olmamıştır (Akhan, 2016).

1990 sonrasında ise WHO ve WSPA iş birliği ile geliştirilen sokak köpeklerini yönetmeyi öngören Köpek Nüfus Yönetimi politikası (yakala, aşıla, kısırlaştır olduğun yere bırak) sivil toplum kuruluş ve aktivistlerin aracılığı ile uygulanmaya başlanmış, 2004 yılında Hayvanları Koruma Kanunu ile yasallaştırılmıştır. Böylelikle bir yüzyıl boyunca kendilerini alenen sokak ortasında öldüren kurumların korumasına altına girdiği düşünülse de aslında "sokak köpeklerine yönelen kurumsal şiddet ortadan kalkmamış, dönüştürülmüştür" (Özdoğan, Bilgin, 2021, s. 71).

Türkiye'de geçerli olan 5199 sayılı "Hayvanları Koruma Kanunu" nun 6.maddesinde sahipsiz ya da güçten düşmüş hayvanlar ile ilgili "en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunludur" denmektedir. Bu hayvanların belirtilen bu merkezlere götürüldükten sonra kısırlaştırılması, aşılanması ve kaydedilmesi, ardından öncelikle alındıkları ortama bırakılmalarının esas olduğu belirtilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2004).

Ancak modern bir şehirde kedi ve köpek gibi sokak hayvanlarının olmaması gerektiği düşüncesi hala devam etmekte ve bu nedenle sayıları belediyeler tarafından denetim altında tutulmaktadır. Sayıları artığı ya da insanlar tarafından şikâyet edildiği takdirde özellikle köpekler toplanmakta, orman gibi kent dışında ama "gözden uzak" yerlere götürülmekte ya da çok da iyi olmayan hayvan barınaklarına kapatılmaktadırlar (Zeybek, 2014, s. 270).

Günümüzde de birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de sokak hayvanları tüm bu müdahalelere ve uygulamalara rağmen kentlerde sıklıkla görülmektedir. Türkiye’de 2 milyon sokak köpeğinin (ESDAW t.y.), İstanbul’da ise sahihsiz 130 bin köpek ve 125 bin kedinin olduğu tahmin edilmektedir (TRT, 2017). Genel olarak 19. yüzyıla kadar kentin dokusunun bir parçası olan bu canlılar günümüzde yoğun yapılaşmış alanlarda var olmaya çalışmaktadır.

SONUÇ:

İnsan ve hayvan arasındaki ilişkiyi belirleyen dönüm noktalarından ilki hayvanın evcilleştirilmesidir. İnsan dünya üzerinde var oluşunun ilk zamanlarında önce hayvandan korunmuş sonrasında onu avlayarak ondan besinini sağlamıştır. Bu dönemin ardından insan, bazı hayvan türlerini evcilleştirerek onu kültürüne dâhil etmiştir. Tamamen insanın merkezde yer aldığı bu faydacı ilişki biçiminin amacı hayvanın eti, sütü ya da yumurtasından faydalanmak, yükünü taşımak, ulaşım aracı olarak kullanmak, tehlikeli durumlara karşı uyarılmaktır (Cumalıoğlu, 2017). Ancak hayvanların evcilleştirilmesi ile hayvan, hayatta kalabilmek için insana bağımlı hale gelmiş ve insan olmadan yaşamını sürdürebilme becerisini kaybetmiş (Baskıcı, 1998), aynı zamanda hayvan insan tarafından insan yerleşimlerine sokulmuştur.

Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan kentleşme ile modern kentlerin kuruluşu yeryüzü tarihinde hayvan ve insan arasındaki ilişkiyi belirleyen ikinci dönüm noktasıdır. Kentleşme vahşi bazı hayvan türlerinin yok olmasına neden olduğu gibi sokak hayvanlarının yaşamlarını sürdürebilecekleri alanların yok edilmesine ve evcilleştirme ile kentlere sokulmuş hayvanların kentlerden dışlanmasına neden olmuştur.

Batı toplumuna bakıldığında sanayi devrimi sonrası kentleşmeye bağlı olarak kentsel yapıda meydana getirdiği ekonomik, toplumsal, kültürel, teknolojik ve siyasal değişimler ile 18. yüzyıldan başlayarak özellikle 19. yüzyılda sağlık ve hijyen konusunda tehdit oluşturduğu anlayışı ile sokak hayvanlarının varlığı kentlerden genel olarak öldürülmeleri yoluyla yok edilmiştir (Önen, 2020; Özmen, 2020).

19. yüzyıla kadar sokağa kapalı ve içe dönük bir yaşam biçimine ve geleneksel mahalle dokusuna sahip Türk toplumunda ise başta köpekler olmak üzere sokak hayvanları kentin bir sakini olarak kabul edilmiştir. Ancak 19. yüzyılla birlikte kırdan kente göçün buna bağlı olarak kentleşmenin, Batı ile temasların artmaya ve geleneksel mahalle dokusunun bozulmaya başlaması ile sokak hayvanları ile kurulan ilişkiler değişmiş, sokak hayvanları kentte fazlalık durumuna gelmiştir (Melikoğlu, 2009; Karabulut, 2016; Aydın, 2016; Aydoğdu ve Tuncer, 2018). Bu ilişkiyi değiştiren bir diğer nokta daha öncesinde kentte birtakım işlevleri bulunan sokak hayvanlarının bu yüzyılda kentlerin modernleşmesi ile bu işlevlerin belediyeler tarafından yürütülmeye başlanması ve artık kendilerine ihtiyaç duyulmamasıdır (Gündoğdu, 2018). Bu nedenlerle 19. yüzyıldan itibaren 20. yüzyılın sonlarına kadar başta köpekler olmak üzere sokak hayvanlarının öncelikle İstanbul olmak üzere kentlerden silinmesi için öldürülmeleri yoluyla birçok müdahale yapılmış, ancak bu müdahaleler sokak hayvanlarının kentlerdeki sayısının azaltılmasında etkili olmamıştır (Akhan, 2016; Onay, 2019; Özdoğan ve Bilgin, 2021).

Görüldüğü gibi gerek Batı toplumunda gerekse Türk toplumunda sokak hayvanları modern kentlerde olmaması gereken canlılar olarak düşünülmekte, bir zamanlar insan tarafından kentleştirilmiş bu hayvanlar kentten dışlanmakta, yerinden edilmekte, barınak denilen hapisanelere kapatılmakta hatta öldürülmektedir.

Türkiye ve gelişmiş ülkelerin sokak hayvanları ile ilgili uygulamaları karşılaştırıldığında genel olarak gelişmiş ülkelerde sahihsiz sokak hayvanları kentlerde bulunduğu takdirde barınaklara kapatılmakta ya da belli bir süre barınaklarda tutulduktan sonra öldürülebilmektedir. Türkiye’de ise sokak

hayvanları gelişmiş ülkelerde olduğu gibi modern kentlerde tehdit olarak görülmekte ancak alenen öldürülmeler de toplanmakta, kent dışına atılmakta ya da çok sağlıksız koşullarda barınaklara hapsedilebilmektedir.

İnsanın kentsel alanların yaratılma ve yayılma sürecinde diğer hayvanların yaşam alanlarını devralırken evcilleştirerek kendisine bağımlı kıldığı bu canlıları bilinçli olarak kentsel alanlara soktuğu gerçeği doğrultusunda bu canlıların tekrar kentlerde insanla birlikte yaşayabilmeleri için fiziki ve toplumsal ortamın oluşturulması gerekmektedir. Diğer taraftan sokaktaki hayvanların büyük bir kısmını oluşturan köpek ve kediler gibi hayvanlar insanın kendi amaçları için “en çok arzu edilen vücut veya mizacın belirli özelliklerini optimize etmek için insanlar tarafından yetiştirilen” hayvanlardır. Bu hayvanların insanlara çok büyük bağımlılığı bulunmaktadır. İnsanlar olmadan artık hayatlarını devam ettirmeleri de mümkün değildir (Palmer, 2003, s. 67). Üstelik ilk kentlerin kuruluşu büyük ölçüde hayvanın emeği ile kurulduğu düşünüldüğünde insanın kentsel alanlarda bu hayvanların varlığından sorumlu ve onlara borçlu olduğu aşikârdır (Palmer, 2003; Karababa 2020). Bu insan merkezli bakış açısından vazgeçilmelidir.

Hayvanlarla kurulan ilişkiler onların evcilleştirilmesinden başlayarak günümüzde gerçekleştirilen sokak hayvanlarının yayılmasını önlemek amaçlı yapılan tüm önlemlere kadar incelendiğinde gerçekleştirilen tüm bu uygulamaların insanı merkeze alan uygulamalar olduğu görülmektedir. Bu canlıların tekrar kentlere sokulmasının tek yöntemi her ne kadar yine insan merkezli bir bakış açısına sahip olsa da hayvanların nüfuslarının kısırlaştırma ile kontrol altında tutulmasıdır. Gerek Avrupa’da gerekse Türk toplumunda sokak hayvanlarının sokaklardan silinmesi için yapılan tüm acımasız müdahalelerin istenilen sonuca ulaşmadığı açıktır. Bu konuda 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu’nda da belirtildiği üzere sokak hayvanlarının toplanması, ardından kısırlaştırılıp aşılandıktan sonra bulunduğu noktaya geri bırakılmasını içeren maddenin ivedilik ve tutarlı bir şekilde uygulanması gerektiği düşünülmektedir. Bu uygulama kısa sürede sonuçlarını vermese de belli bir süre sonra hayvanların sayısının kontrolünde olumlu sonuçlar getirecektir.

Ancak genel olarak birçok ülkede bu canlıların adil bir şekilde hayatlarını sürdürmesi ve nüfuslarının kısırlaştırma ile kontrol altında tutulmasına dair kanunları yerine getirecek ve uygulayacak siyasi iradenin eksik olduğu da düşünülmektedir. İncelendiğinde bu konuda başarıya ulaşan ülkelerin ise belirli bir refah seviyesine ulaşmış ülkeler olduğu da görülmektedir.

Tüm olumsuzluklara rağmen gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de sokak hayvanlarının hakları ile çabaları bulunan kuruluşlar, dernekler, sivil toplum örgütleri ve kendi imkanları ile çaba sarf eden gönüllüler bulunmaktadır. Ancak parçacıl olması nedeni ile bu çaba ve girişimlerin sokak hayvanlarının sorunlarını çözmede yeterli olmadığı düşünülmektedir. Ülke genelinde sokak hayvanlarının yaşam haklarının korunmasına yönelik oluşturulacak kanun ve politikaların net ve kararlı bir şekilde uygulanması ve bu konunun yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakılmaması gerekmektedir.

Son söz olarak “hayvanların yüzlerce yıldır karşı karşıya kaldıkları sistematik ve kurumsallaşmış tahakkümle mücadele etmek ve hayvanların insanların amaçlarına araç olarak kullanılmasına karşı çıkmak” “insan-merkezci bakış açısını reddetmekle başlar”. “Alışkanlıklarımız etrafında normalleştirdiğimiz öldürme ve sömürme eylemlerini sorgulayarak, hayvanların tıpkı bizler gibi acıdan uzak bir yaşam sürdürme haklarının olduğunu kabul ederek, hayvanları da ahlaki sorumluluk alanımıza dahil etmeliyiz. Bunu yapabilmeyen yolu, insanın da hayvanın da aynı gökyüzü altında yaşam mücadelesi veren yoldaş türler olduğunu, hepimizin dünyalılar olduğunu görebilmekten geçer” (Zengin, 2017, s. 161).

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- AA. (2021, 30 Aralık). Avrupa ve ABD’de Sokak hayvanlarıyla ilgili düzenlemeler katı biçimde uygulanıyor. AA. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/avrupa-ve-abd-de-sokak-hayvanlariyla-ilgili-duzenlemeler-kati-bicimde-uygulaniyor/2461248>
- Akalın, M. (2019). *Çevre etiği çevreye felsefi yönelimler*. İksad Publishing House.
- Akçaoğlu H (1997). Kabaşname-i İstanbul. *Tombak Antika Kültürü ve Koleksiyon Sanat Dergisi*, 16, 22-32.
- Akyüz, E. (2021). *Çevre etiği ve sokak hayvanları: İstanbul örneği*. Eurasian Conference on Language & Social Sciences, Ekaterinburg, Rusya.
- Aksel, M. (1959). İstanbul mimarisinde kuş evleri. *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, 5, 35-36.
- Alkan, A. (2016). Deportation as an urban stray dogs management policy: Forest dogs of İstanbul. *Lex Localis*, 14, 613–635.
- Alkan, A. (2020). Giriş: Hayvanları dâhil eden bir şehir kuramına doğru. A. Alkan (Ed.), *Şehir ve hayvan* (s.17-60). Patika Kitap.
- ASPCA (2018, 4 Ocak). Pet Statistics. <https://www.aspc.org/helping-people-pets/shelter-intake-and-surrender/pet-statistics>
- Aydın, S. (2016, 01 Kasım). Sokak köpekleri: İstanbul kent tarihinin asli unsurları. *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/294301/sokak-kopekleri-istanbul-kent-tarihinin-asli-unsurlari>
- Atauz, A. (2002). Kent ve Hayvan. *Cogito*, 32, 140-164.
- Atkins, P. (2012). *Animal cities: Beastly urban histories*. Ashgate, UK.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2011, Mart). *Hayvan hakları, hayvanların korunması ve refahı*. https://www.ab.gov.tr/files/Tar%C4%B1m%20ve%20Bal%C4%B1k%C3%A7%C4%B1l%C4%B1k%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1/hayvan_haklari__hayvanlarin_korunmasi_ve_refahi.pdf
- Aydoğdu, O. ve Tuncer, A. (2018). Tanzimat sürecinin dönüştürücü etkisi ve mahalle muhtarlıklarının kurulması, *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 87-112.
- Baskıcı, M. (1998). Evcilleştirme tarihine kısa bir bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 53 (1). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001944

- Bayram, P. (2017). 19. Yüzyıl Osmanlı Devletinde kentleşme: Yönetmelik reformlar ile Osmanlı aydınlarının kent üzerine izlenimlerine yönelik karşılaştırmalı bir inceleme. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 227-244.
- Bektaş, C. (2003). *Kuş evleri*. Literatür yayıncılık, İstanbul.
- Berger, J. (2009). *Why Look At Animals?* Penguin UK, London.
- Berry, B. J. L. (1990). In *The earth as transformed by human action* B. L. Turner II, W. C. Clark, R. W. Kates, J. F. Richards, J. T. Mathews, and W. B. Meyer (Eds.), *Urbanization* (s.103-119). Cambridge University Press.
- Bilaloğlu, G.A. M. (2004). *Kahramanmaraş'taki tarihi konutlarda Türk bahçe kimliğinin belirlenmesi üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Bockman, C. (2020, 9 Ağustos). Why the French are 'European champions' at abandoning pets, *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-53677571>
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. Ayrıntı Yayınları.
- Callicott, J.B. (1984). Non-anthropocentric value theory and environmental ethics. *American Philosophical Quarterly*, 21(4), 299-309.
- Cansız, D. (2021). II. Meşrutiyet döneminde hayvan hakları (1908-1918). *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi UTAD*, 5(2), 2618-5873.
- Council of Europe. (1987, 11 Aralık) *European convention for the protection of pet animals*. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=125>
- Carrington, D. (2017, 10 Temmuz). Earth's sixth mass extinction event under way, scientists warn. *Guardian*, <https://www.theguardian.com/environment/2017/jul/10/earths-sixth-mass-extinction-event-already-underway-scientists-warn>
- Cumalıoğlu, E. (2017). Medeni hukukta hayvan hakları ve hayvanlar üzerindeki hak. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 573 – 610.
- Czech B. Krausman P.R., ve Devers, P.K. (2000). Economic associations among causes of species endangerment in the United States. *BioScience*, 50, 593–601. [https://doi.org/10.1641/0006-3568\(2000\)050\[0593:EAACOS\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1641/0006-3568(2000)050[0593:EAACOS]2.0.CO;2)
- Çan, M. F. (2010). *Kentleşme, sanayileşme ve kalkınma etkileşimi*. T.C. Fırat Kalkınma Ajansı. https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/FIRAT_AKADEMI/KENTLE%C5%9EME,%20SANAY%C4%B0LE%C5%9EME%20VE%20KALKINMA%20ETK%C4%B0LE%C5%9E%C4%B0M%C4%B0.pdf
- Çolak, İ. (2019). Osmanlı zamanının mutlu hayvanları. *Zafer Bilim Araştırma Kültür Sanat Dergisi*, 506, 40-44.
- Dodurka, T (2007, 2 Aralık) Geçmişten günümüze Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de hayvan hakları. *Yedikule Hayvan Barınağı*. <https://www.yedikulehayvanbarinagi.com/prof-dr-tamer-dodurka/gecmisten-gunumuze-avrupa-ulkeleri-ve-turkiye-de-hayvan-haklari/1/156>
- Doğan, L. (2001). Türk kültüründe hayvanlar ve hayvan isimleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12.

- Donnally, C. (2022, 16 Haziran). The best animal charities you should know about. *The sprucepets*, <https://www.thesprucepets.com/best-animal-charities-4169337>
- Driscoll, C.A., Macdonald, D.W. ve O'Brien, S. J.(2009). From wild animals to domestic pets, an evolutionary view of domestication. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA* 106, 1, 9971–9978. <https://doi.org/10.1073/pnas.0901586106>
- ESDAW-EU (1978, 15 Ekim). *Universal declaration of animal rights*. <https://constitutii.files.wordpress.com/2016/06/file-id-607.pdf>
- ESDAW-EU (nd). The stray dogs in Europe. *ESDAW-EU*. <https://www.esdaw-eu.eu/the-stray-dogs-in-europe.html>
- Faure E. ve Kitchener, A.C. (2009). An archaeological and historical review of the relationships between felids and people. *Anthrozoos*, 22, 221-238.
- Galibert, F, Quignon P, Hitte, C. ve André, C. (2011) Toward understanding dog evolutionary and domestication history. *CR Biol*, 334, 190 – 196.
- Güler, Ş. (2021). *Modern şehirlerin sessiz varisleri: Sokak hayvanlarına yönelik iletişim kalıpları*. https://www.researchgate.net/profile/Sakir-Gueler-2/publication/356260268_Modern_Sehirlerin_Sessiz_Varisleri_Sokak_Hayvanlarina_Yonelik_Iletisim_Kaliplari/links/6193bb13d7d1af224bf82f3c/Modern-Sehirlerin-Sessiz-Varisleri-Sokak-Hayvanlarina-Yoenelik-Iletisim-Kaliplari.pdf
- Gündoğdu, C. (2003). Doksan yıl önce İstanbullu hayvanseverler. *Toplumsal Dergisi*, 116, 10-17.
- Gündoğdu, C. (2018) The state and the stray dogs in late Ottoman Istanbul: from unruly subjects to servile friends. *Middle Eastern Studies*, 54(4), 555-574. <https://doi.org/10.1080/00263206.2018.1432482>
- Güven, Y.Ö. (2019, 18 Mayıs). Dikkat köpek yok. *Yeşil Gazete*. <https://yesilgazete.org/dikkat-kopek-yok-yagmur-ozgur-guven/>
- Haytap (2022). "Gurabahane-i Laklakan" Yeniden Kurulacak. *Haytap*. <https://www.haytap.org/tr/qgurabahane-i-laklakanq-yeniden-kurulacak>
- Haytap (t.y.). (1956, 22 Şubat). İstanbul Belediyesi 140 bin köpeğin itlafını kabulü. *Haytap*. <https://www.haytap.org/tr/22-ubat-1956>
- Isaac, E. (1970). *Geography of domestication*. Prentice-Hall, New Jersey.
- Işın, E. (1995). *İstanbul'da Gündelik Hayat*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- İnal, O. (2020). Şehir ve hayvan. [Kitap incelemesi Şehir ve hayvan A. Alkan]. *Annual of Istanbul Studies*, 2, 214 – 215.
- İstanbul Araştırma Enstitüsü, (t.y.). Dört ayaklı belediye. *Artsandculture*. <https://artsandculture.google.com/story/uQUBF6Zy7KPVLQ?hl=tr>
- Jones, E. P., Eager, H. M., Gabriel, S. I., Jóhannesdóttir, F., ve Searle, J. B. (2013). Genetic tracking of mice and other bioproxies to infer human history. *Trends in Genetics*, 29(5), 298-308.

- Karababa, P.(2020). Sınırlı kamusalılık içinde görünmez patikalar: Konya'da kuşlar, anıtlar ve dışardakiler. A. Alkan (Ed.), *Şehir ve hayvan* (s.247-276). Patika Kitap.
- Karabulut, M. (2016). Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyılda değişim süreci, sosyal ve kültürel durum. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 49-65.
- KAW (t.y.) The Impact of urban development on stray animals. *Kannan Animal Welfare*. <https://www.kannananimalwelfare.org/blogs/the-impact-of-urban-development-on-stray-animals>
- Kaypak, Ş. (2014). Modernizmden postmodernizme değişen kentleşme. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 2 (4) , 80-95.
- Keleş, R.(1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. (2002). *Kentleşme politikası*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Kurt, H. (2004). Gelişmekte olan ülkelerde çevre sorunlarının nitelikleri ve uygulanan çevre koruma stratejileri. M.C. Marin ve U. Yıldırım (Eds.), *Çevre sorunlarına çağdaş yaklaşımlar: Ekolojik, ekonomik, politik ve yönetsel perspektifler* (ss. 561-584). Beta Basım Yayın
- Leney, J. ve Remfry, J. (2000). Dog population management. C.N.L. Macpherson, F.X. Meslin, A.I. Wandeler (Eds.), *Dogs, zoonoses and public health* (s. 299-331). CABI Publishing.
- Levi, D. ve Colombo, G. (1991). Lotta al randagismo canino e felino: controllo delle nascite (Canine and feline stray dogs: birth control). *Obiettivi e Documenti Veterinari*, XII, 13–18.
- Marchesini, R. (2016). Animals of the city. *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities*, 21(1), 79-91. doi: 10.1080/0969725X.2016.1163825
- McKinney, M.L. (2002). Urbanization, Biodiversity, and Conservation: The impacts of urbanization on native species are poorly studied, but educating a highly urbanized human population about these impacts can greatly improve species conservation in all ecosystems. *BioScience*, Volume, 52(10), 883–890, [https://doi.org/10.1641/0006-3568\(2002\)052\[0883:UBAC\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1641/0006-3568(2002)052[0883:UBAC]2.0.CO;2)
- McKinney, M.L. (2008). Effects of urbanization on species richness: A review of plants and animals. *Urban Ecosyst*, 11, 161–176. <https://doi.org/10.1007/s11252-007-0045-4>
- Melikoğlu, B. (2009). Türkiye’de kurulan ilk hayvanları koruma derneğinin tarihsel gelişimi. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 80 (1), 37-49.
- Miller, J.R. ve Hobbs, R.J. (2002). Conservation where people live and work. *Conservation Biology*, 16, 330–337.
- Onay, A. (2019, 11 Ocak). Devlet-toplum kiskacında sokak hayvanları. *Birikim Dergisi*. <https://birikimdergisi.com/guncel/9310/devlet-toplum-kiskacinda-sokak-hayvanlari>
- Onur Erman, D. (2009) *Seramik sanatında kuş figürü üzerine kişisel uygulamalar*. [Yayımlanmış sanatta yeterlik tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Onur Erman, D. (2014). Bird houses in Turkish culture and contemporary applications. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 122, 306-311.

- Owens, M., ve Wolch, J. (2017). Lively cities: People, animals, and urban ecosystems. L. Kalof (Ed.), *The Oxford Handbook of Animal Studies* (s. 542–570). Oxford University Press.
- Önen, A. (2020, 26 Kasım). Hayvanseverlik, bu şehrin kültürel miraslarından. *İstdergi* <https://www.istdergi.com/sehir/yasam/hayvanseverlik-bu-sehrin-kulturel-miraslarindan>
- Özdemir, İ. (1998). Çevre sorunlarının antroposentrik (insan-merkezli) karakteri. *Felsefe Dünyası*, 27, 68-80.
- Özentürk, U. 2020. Türkiye de sokak hayvanları. G. Yıldız (Ed.), *Veteriner Hekimlikte Güncel Yaklaşımlar* (s. 25-32). Akademisyen Yayınevi.
- Özdoğan, K. ve Bilgin, A. (2021). Güvenlik mekanizması olarak köpek nüfus yönetimi ve sokak köpekleri. K. Özdoğan, M.F. Tatari, A. Bilgin (Eds.) *İnsan, hayvan ve ötesi-Türkiye’de hayvan çalışmaları* (s.69-92). Kolektif kitap.
- Özmen, C.Ö. (2020). ABD’li seyyahların gözünden 19. yüzyıl Osmanlı şehirlerinde insan-hayvan karşılaşmaları. A. Alkan (Ed.), *Şehir ve hayvan* (s.61-96). Patika Kitap.
- Palmer, C. (2003). Placing animals in urban environmental ethics. *Journal of Social Philosophy*, 34, 64–78.
- Passantino, A., Fenga, C., Morciano, C., Morelli, C., Russo, M., Di Pietro, C. ve Passantino, M. (2006). Euthanasia of companion animals: A legal and ethical analysis. *Ann Ist Super Sanita*, 42(4), 491-5.
- Pearson, C. (2017). Stray dogs and the making of modern Paris. *Past & Present*, 234(1), 137–172. <https://doi.org/10.1093/pastj/gtw050>
- Perker, Z. S. ve Akıncıtürk, N. (2011). Geleneksel konutlarda fiziksel değişim: Bursa’da üç örnek yapı. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 29-39.
- Petauk (t.y.). Animal homelessness: The crisis and the cure. *Peta UK*. <https://www.peta.org.uk/issues/animals-not-abuse/homelessness/>
- Pinguet, C.(2008). *İstanbul’un köpekleri*. Yapı Kredi Yayınları
- Rand, J., Lancaster, E., Inwood, G., Cluderay, C., ve Marston, L. (2018). Strategies to reduce the euthanasia of impounded dogs and cats used by councils in Victoria, Australia. *Animals*, 8 (7), 383–397. <https://doi.org/10.3390/ani8070100>
- Roadkill (2007). Summary of past data. <http://roadkill.edutel.com/rkdataarchive.html>
- Robinson, C. ve Clausen, V. (2021, 10 Ağustos). The link between animal cruelty and human violence. *FBI*, <https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/the-link-between-animal-cruelty-and-human-violence>
- Rule, P. M. (2019). *1800’ler İngilteresi’nde Kedi*. Flamingo Yayınları.
- Russell, N. (2012). *Social zooarchaeology: Humans and animals in prehistory*. New York: Cambridge University Press.

- Sawbridge, F. (2020, 11 Ağustos). How did the Netherlands become the first country to have no stray dogs? *Dutchreview*. <https://dutchreview.com/culture/how-did-the-netherlands-become-the-first-country-to-have-no-stray-dogs/>
- Schick, İ. C. (2010). İstanbul'da 1910'da gerçekleşen büyük köpek itlafı: Bir mekân üzerine çekişme vakası. *Toplumsal Tarih*, 200, 22–33.
- Serpell, J. ve Paul, E. (1994). Pets and the development of positive attitudes to animals. A. Manning ve J. Serpell (Eds.), *Animals and human society: Changing perspectives* (ss. 127-144). Routledge.
- SpeakStarter (2019, 14 Nisan). Why are there no stray animals in Germany? <https://speakstarter.com/en/articles/why-are-there-no-stray-animals-in-germany/>
- Sternheim, I. (2012, Mart). How Holland became free of Stray dogs, *Dog Research*. http://tolearn.net/public_html/eng200/wp-content/uploads/2017/01/Dutch-Straydogs_2012.pdf
- Sunar, M. M. (2015). Hayvanlar. M. Genç (Ed.) *Osmanlı İmparatorluğunda çevre ve şehir* (s. 113-154). T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Sungurbey, İ. (1993). *Hayvan hakları*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, M. (2021). Osmanlı modernleşmesini hayvanlar üzerinden okumak: Abdullah Cevdet'in İstanbul'da köpekler risalesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (4), 2628-2652. doi: 10.34083/akaded.997409
- Świątlicka, M (2019, 4 Eylül). Why are there no stray dogs in the Netherlands. *Amsterdam*. <https://amsterdamhangout.com/why-are-there-no-stray-dogs-in-the-netherlands/#:~:text=The%20Netherlands%20became%20a%20country,by%20country%20residents%20are%20adopted.>
- Şahin, Y. (2013). *Kentleşme Politikası*. Ekin Yayınevi.
- Talamonti, Z., Zusman, N., Cannas, S., Minero, M., Mazzola, S. ve Palestrini, C. (2018). A description of the characteristics of dogs in, and policies of, 4 shelters in different countries. *Journal of Veterinary Behavior*, 28, 25–29.
- Tasker, L. (2007). *Stray animal control practices* (Europe). WSPA and RSPCA.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2004). Hayvanları Koruma Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5199&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Timur, T. (1993). XIX. Yüzyılda İstanbul'un Sokak Köpekleri. *Tarih ve Toplum*, 117, 138-142.
- Timur, T. (2000). *Sürüden ayrılanlar, siyasal iktidar aydın tarih ve özgürlük*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Toklucu, M. (2016, Aralık). Sokak hayvanları için en kötü yüzyıl. *Tarih dergi*. <https://tarihdergi.com/sokak-hayvanlari-icin-en-kotu-yuzyil/>
- TRT (2017, 27 Nisan). İstanbul'daki sahipsiz kedi-köpek sayısı açıklandı. *TRT Haber*. <https://www.trthaber.com/haber/yasam/istanbuldaki-sahipsiz-kedi-kopek-sayisi-aciklandi-311559.html>

- United Nations (2019). World Population Prospects 2018 Highlights. *Department of Economic and Social Affairs Population Division*. file:///C:/Users/Asus/Downloads/WUP2018-Highlights.pdf
- Voslárvá, E. ve Passantino, A. (2012). Stray dog and cat laws and enforcement in Czech Republic and in Italy. *Ann Ist Super Sanità*, 48(1), 97-104, doi: 10.4415/ANN_12_01_16
- Yahyagil, M.Y. (1998). Kentlerin kültürün gelişmesindeki etkileri. *Sosyoloji Konferansları*, 25.
- Yalçın, H. (2020). Sunuş: Şehrin öbür nefesi. A. Alkan (Ed.), *Şehir ve hayvan* (s.7-16). Patika Kitap.
- Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye’de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35),252-267.
- Zengin, S. (2017). İnsan-Merkezciliğin Yükselişi: Avcı-Toplayıcılıktan Günümüze Hayvanın Değişen Statüsü. *Doğu-Batı*, 20(82), 143- 165.
- Zeybek, S. O. (2014). İstanbul’un yuttukları ve kustukları: köpekler ve nesnelere üzerinden İstanbul tahlili. A. B. Candan ve C. Özbay (Eds.), *Yeni İstanbul Çalışmaları* (s. 263-282). Metis Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

This study aims to examine the changing status of stray animals in the context of urbanization in Turkey and developed countries.

The study is based on literature research. While searching the literature, the keywords which are stray animals, domestication, urbanization, and industrial revolution were searched in the web databases of Google Scholar, Google, Core, ScienceOpen, Social Science Research Network, and Directory of Open Access Journals (DOAJ). When the literature on the subject is examined, we have not come across studies that directly link the changing status of stray animals and urbanization. In this context, in line with the purpose of the study, previous academic studies, press news, legal legislation, internet pages of organizations for helping stray animals, and related published works were scanned and analyzed in the context of urbanization, and the changing status of stray animals was attempted to be determined with the traditional compilation method through an analysis of the obtained data.

When viewed from a historical perspective, the domestication of some animal species in the Neolithic period and the establishment of modern cities with the urbanization that started after the industrial revolution can be shown as the most critical turning points that determine the relationship between humans and animals.

However, the domestication of animals made the animals dependent on humans for survival, and they lost their ability to survive without humans (Baskıcı, 1998); and at the same time, animals were introduced into human settlements by man.

The urbanization that emerged after the industrial revolution, on the other hand, caused the extinction of some wild animal species, the destruction of areas where stray animals could live, and the exclusion of animals brought into cities by domestication. While the increasing population brought by urbanization and the resulting excessive concretion narrows the living spaces of stray animals (Özentürk, 2020), increasing traffic volume and traffic speed due to technological developments also threaten the lives of animals for the same reasons.

With the economic, social, cultural, technological, and political changes brought about with the urban structure after the industrial revolution in Western society, starting from the 18th century, especially in the 19th century, the existence of stray animals was destroyed by killing them in.

In Turkish society, however, stray animals, especially dogs, were accepted as residents of the cities that had an introverted lifestyle, closed to the street, and with traditional neighborhood texture until the 19th century. However, with the migration from the countryside to the city, urbanization and contact with the West elevated and the traditional neighborhood texture deteriorated in the 19th century; thus, the relations with stray animals have changed and stray animals have become a surplus in the city (Melikoğlu, 2009; Karabulut, 2016; Aydın, 2016; Aydoğdu and Tuncer, 2018). Another point that changed this relationship is that the functions of stray animals, which they had some in the city before, started to be carried out by municipalities with the modernization of cities in this century and they were no longer needed (Gündoğdu, 2018). For these reasons, from the 19th century on to the end of the 20th century, many interventions were made by killing stray animals, especially dogs, in cities, primarily in Istanbul; but these interventions were not effective in reducing the number of stray animals in cities (Akhan, 2016; Onay, 2019; Özdoğan and Bilgin, 2021).

Today, both in Western society and Turkish society, stray animals are considered creatures that should not be in modern cities; and these animals, which were once urbanized by humans, are excluded from the city, displaced, put in prisons called shelters, and even killed.

In the process of creation and expansion of urban areas, while taking over the habitats of other animals, it is necessary to create a physical and social environment for these creatures to live together with people in the cities, in line with the fact that humans consciously introduced these creatures, which they domesticated and made them dependent, into urban areas. Because these creatures have a great dependence on humans. It is no longer possible for them to continue their lives without people (Palmer, 2003, p. 67). Moreover, considering that the first cities were founded largely with the labor of animals, it is obvious that humans are responsible and indebted to the existence of these animals in urban areas (Palmer, 2003; Karababa 2020).

The only method of reintroducing these creatures to cities is to keep the population of animals under control by sterilization, although it still has a human-centered perspective. Even though this application does not give results in a short time, it will bring positive results in the control of the number of animals after a certain period of time.

However, it is generally thought that there is a lack of political will in many countries to implement and enforce laws regarding the fair survival of these creatures and the control of their populations by sterilization. When examined, it is seen that the countries that have achieved success in this regard are those that have reached a certain level of welfare.

In the final words, "to combat the systematic and institutionalized oppression that animals have faced for hundreds of years and to oppose the use of animals as tools for human ends" begins with "rejecting the anthropocentric perspective". "By questioning the acts of killing and exploitation that we have normalized around our habits, we must include animals in our moral responsibility, recognizing that animals, like us, have the right to live a life free from pain. The way to do this is to see that humans and animals are comrade species struggling to survive under the same sky and that we are all earthlings" (Zengin, 2017, p. 161).